

„Az ezerarcú papír”

KIÁLLÍTÁS EGY EZERARCÚ INTÉZMÉNY, AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
PLAKÁT- ÉS KISNYOMTATVÁNYTÁRA RENDEZÉSÉBEN

E. Mester Magdolna

A könyvtár szót hallva óhatatlanul egy könyvetket szolgáltató létesítményre asszociálunk, pedig számos olyan könyvtári egység létezik, amely célul tűzi ki a hagyományostól eltérő dokumentumok megőrzését is, vagy egyenesen erre a feladatra szakosodott. Ilyen különgyűjteményi tár az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtára.

A tár 1935 óta működik a könyvtár önálló gyűjteményeként, de már az intézmény alapításakor is az állományba került számos olyan nyomtatvány, amelyet később a hatáskörébe soroltak.

A könyvekkel kapcsolatban közismert kötelespéldány-szolgáltatás minden 50-nél több példányban nyomtatott dokumentumra, így a plakátokra, képeslapokra, kisnyomtatványokra is vonatkozik. Ez a gyarapodási forrás képezi a gyűjtemény alapját.

A kötelespéldányoknak a cenzúrapéldányoktól független beszolgáltatása Magyarországon az 1780. évi kötelespéldány-rendelettel kezdődött. Ekkor az Egyetemi Könyvtár és a magyar tudományos élet általános fejlődését szem előtt tartva hozták meg a döntést arról, hogy a magyarországi nyomdák kötelesek az általuk előállított nyomtatványokból egy példányt a könyvtárnak átadni.

Széchényi Ferenc nagylelkű adományával 1802. november 25-étől beszélhetünk a nemzeti könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár alapításáról. A királyi jóváhagyással megerősített alapítólevél 4. pontja – Széchényi Ferenc kifejezett kérésére – az új könyvtárnak is bizto-

sította a kötelepéldányhoz való jogot. Ennek értelmében a kancellária rendeleti úton intézkedett arról, hogy további egy példány az új nemzeti könyvtár rendelkezésére álljon.

Ezzel már négyre emelkedett a beszolgáltatandó példányok száma. Az Egyetemi Könyvtár és az OSZK tudományos példányán kívül egy a helytartótanácsnál maradt cenzúrázás végett, egy pedig Bécsbe került.

Sajnálatos módon ezt a rendelkezést nem vették komolyan a csupán üzleti célokat szem előtt tartó nyomdatulajdonosok, ezért a 19. század első éveitől kezdve az Egyetemi Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár kénytelen volt küzdeni a kötelepéldány-rendeletekben foglaltak gyakorlati megvalósulásáért.

A Plakát- és Kisnyomtatványtár gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokkal az 1897-es törvény-cikkely 2. §-a foglalkozik először érdemben: előírja például a hivatali, ipari, kereskedelmi kiadványoknak, falragaszoknak, gyászjelentéseknek az OSZK számára történő beküldését.

A tár gyűjtőkörébe tartoznak az 1711 után Magyarországon nyomtatott, valamint a kül-

földön napvilágot látott magyar vonatkozású kisnyomtatványok (például meghívó, árjegyzék, naptár) és képi dokumentumok (például képeslapok, plakátok, metszetek). Kisnyomtatványok alatt általában azokat a nyomdaipari technológiával vagy más sokszorosítási eljárással készült kiadványokat értjük, amelyek terjedelme nem haladja meg a 16 oldalt, illetve nem került kereskedelmi forgalomba.

A gyűjtemény mintegy három és fél millió nem hagyományos típusú nyomtatványt őriz, különféle elrendezés, tárolási és feldolgozási mód szerint. A dokumentumok nagy mennyisége és sokfélesége lehetőséget ad arra, hogy a megfelelő kutatással, válogatással a hétköznapi élet szinte minden szegmense bemutatható legyen a nagyközönség számára.

A közelmúltban az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtára „Az ezerarcú papír” címmel rendezett kiállítást, amellyel a papír magyarországi felhasználásának sokféleségét kívánja bemutatni. Az érdeklődők plakátok, képeslapok, számológéculák, árjegyzékek és egyéb nyomtatványok kavalkádjából ismerhetik meg, milyen változatos utat járhat be és milyen sokféle funkciót tölthet be a papír. Történik mindez magának a tárgynak, illetve a papírból készült tárgy reklámjainak bemutatásával.

A látogatók ízelítőt kaphatnak a papíripar és forgalmazás reklámnyagaiból is. Figyelemre méltó darabja ennek a témakörnek Helbing Ferencnek (1870–1958) a Hermaneczi Papírgyár hetvenötéves fennállásának jubileumára készített grafikai plakátja, amely egyben az 1904-es év plakátnaptára is. A felvidéki Beszterce-patak völgyében fekvő Hermánd község közelében létesített papírgyár értékét a művész a középkori szerzetesek mestermunkáival állítja párhuzamba.

A könyvtarostársadalom számára általában a papír értékét a rajta látható nyomtatott szöveg jelenti. És valóban: papír és nyomdászat testvérként összeforrt fogalmak. Földes (Feld) Imre 1881–1948 plakátja az 1936-ban kiadott Nyomdászlexikon társszerzőjeként ismertté vált Bíró Miklós megrendelésére készült.

De – ahogy a kiállításon is látható volt – a papír nemcsak gondolatok hordozója lehet, hanem olyan hétköznapi tárgyak alapanyaga is, mint a lampion, a porzsák, a cigarettapapír vagy „gyógyklozetpapír”. A korábban kézzelfogható értéket képviselő részvény, számla, útlevel, kenyérjegy mára „csupán” eszmei értékét őrizte meg, gazdagítva ezzel az utókor ismereteit.

Z. Szalay Pál (1891–1975) plakátja egyszerre három, papír alapú tárgyat is a figyelmünkbe ajánl: a kis pincér mintha újságban olvasná a reklámozott Senator cigarettapapír reklámját, amelynek doboza ráadásul egy ingyenes sorsjegyet rejt.

Ugyancsak többes papíros vonatkozása van a Felvidéki Közművelődési Egyesület (FMKE) levélpapírját reklámozó, 1901-ben készült plakátnak is, hiszen a termék reklámján kívül Riegler József Ede Papírneműgyárának jótékony célú akciójáról is hírt kapunk. Az úrlapok, hivatalos nyomtatványok hatásos hirdetője Tuszka Mártonnak (1884–1944) az 1926-ban készült „Álljunk meg egy szóra” című plakátja. A figyelmeztetésképpen feltartott ujj és a sötét, terjedelmes alak – a hivatalnokok szigorúságával kényszeríti ki a szemlélő figyelmét.

„Ha ujjadat hittel kulcsolod a tollra, a papír kivirágzik magától is, akár a rét...”

– fogalmazta meg Keszei István (1935–1984) költő az ihletett alkotásról írt sorait. A gondolat azonban minden munkára igaz lehet. A papír hittel „kivirágozhat” a tanár, könyvtáros vagy nyomdász keze által is... Szó szerinti példa erre

a kiállítás utolsó tárlója, ahol azokban a csipkézett szelű, aranyozott, apró tárggyal kiegészített vagy más különleges technikával készült táncrendekben, képeslapokban, szentképekben, kártyákban gyönyörködhetnek az érdeklődők, amelyek jó eséllyel indulhatnak egy „dokumentum-szépségszerenyen”.

Az OSZK Plakát- és Kinyomtatványtára által rendezett „Az ezerarcú papír” című kiállítás a meghirdetettnél hosszabb ideig: 2010. december 23-ig tekinthető meg az Országos Széchényi Könyvtár 5. szintjén.

A Jura Trade Kft. csatlakozott az Interpol S-Print projekt-hez, melynek célja a bankjegyek és biztonsági dokumentumok hamisításának megelőzése, a hamisításhoz használható gépek, festékek, hordozók kereskedelmének kontrollálásával.

<http://www.interpol.int/Public/FinancialCrime/CounterfeitCurrency/ProjectS-Print/>